

Kalbėkime ir rašykime taisyklingai

TRANSPORTO SRITIES LEKSIKOS BARBARIZMAI IR ŽARGONYBĖS

Angelika Petrėtienė¹, Vladislavas Lovkys², Vilmantas Paleckas², Tomas Stulgis²¹Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Humanitarinis institutas, Lietuvių kalbos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, el. paštas: angelika@freemail.lt²Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Transporto inžinerijos fakultetas,
J. Basanavičiaus g. 28, LT-03224 Vilnius

Gauta 2006-02-20, priimta 2006-03-28

Keleto talentingų išradėjų pastangomis buvo sukurta tai, be ko gyvenimas šiandien neįsivaizduojamas. Oficialia automobilio sukūrimo diena laikoma 1886 m. sausio 29-oji, kada K. Benz gavo patentą DRP-37435 motoriniam vežimėliui [1]. Šis technikos stebuklas, atrodo, iš pat pradžių nė vieno nepaliko abejingo. Įvairaus amžiaus ir išsilavinimo žmonės mielai bendrauja transporto temomis. Norinčiųjų išmokti vairuoti ir įsigyti vairuotojo pažymėjimą Lietuvoje nemažėja. Asmens dokumentų išrašymo centro (prie VRM) duomenimis, 2004 m. kovo mėnesį buvo išduota 13 620 vairuotojo pažymėjimų, tuo pačiu laikotarpiu 2005 m. – 26 151. Tad nieko keista, kad transporto srities leksikos barbarizmų ir žargonybių yra ištis nemažai, nes aptariamieji žodžiai – šnekamosios kalbos palydovai.

Šio straipsnio tikslas – ištirti transporto srities barbarizmų ir žargonybių vartoseną. Analizės pagrindas – anketinė apklausa. Ji atlikta 2005 m. spalio–lapkričio mėnesiais. Į anketos klausimus atsakė 58 respondentai (34,5 % studentų, 34,5 % darbuotojų, 12,1 % meistrų, 18,9 % vadovų). Respondentai – VGTU Transporto inžinerijos fakulteto studentai, taip pat žmonės, dirbantys transporto įmonėse.

Barbarizmai – tai nevertotini svetimi žodžiai, kurie atėjo į kalbą iš kitų kalbų ar iš tarmių ir kuriems pakeisti yra savų pakaitų. Tirti pasirinkti šie barbarizmai: *bordačiokas* (=daiktinė, dėklė), *babina* (=ritė), *kapotas* (=variklio dangtis, variklio antvožas), *granata* (=lygių kampinių greičių lankstas), *trosas* (=lynas), *tosolas* (=aušinimo skystis), *moldingas* (=puošybinė juostelė), *šaiba* (=poveržlė), *fara* (=žibintas), *datčikas* (=jutiklis), *klema* (=žnybtas), *saliarka* (=dyzelinis, dyzelinis kuras), *kaladėlės* (=trinkelės), *špaklia* (=glaistas).

Lietuvių kalboje labai daug slaviškosios kilmės barbarizmų, nes ilgai vienaip ar kitaip bendrauta su slavais [2, p. 115]. Daugybė slaviškų (rusų, lenkų, baltarusių k.) skolinių transporto srities terminų papildė sovietmečiu. Šiuo metu jie turi taisyklingus lietuviškus atitikmenis ir mokslo kalboje jau nebevertojami. Nors šnekamojoje kalboje vis dar populiarūs, tačiau, kaip parodė atliktas tyrimas, jų vartojimo dažnis yra nevienodas. Iš vakarų kalbų perimtų barbarizmų transporto terminijoje nedaug. Į tyrimą įtraukti *kapotas* (pranc. *capot*), *špaklia* (vok. *Spachtelkitt*). Svetimžodis *trosas* kildinamas iš olandų k. žodžio *tros*, *granata* – iš lotynų k. *granatus*.

Kai kurių barbarizmų reikšmės studentai jau nežino ir bendraudami vartoja tik lietuvišką terminą. Dažnai skolinių lietuviški atitikmenys per trumpą laikotarpį įsigali įvairiuose stiliuose, nors kai kuriems įsitvirtinti prireikia ir dešimtmečio. Paprastai greičiau prigryja trumpi, tikslūs, vienažodžiai terminai (pvz., *purkštukas* vietoj barbarizmo *forsunkė*). Atitikmenų variantai – taip pat viena iš priežasčių, kodėl lietuviški terminai ilgiau nepripažįstami (pvz., *kapotas* – *variklio dangtis* ir *variklio antvožas*).

Iš naujesnių barbarizmų minėtinas *bordačiokas*. Svetimžodis perimtas iš rusų kalbos, o šioje kalboje kilęs iš prancūzų k. žodžio *bordereau*. Jis įtrauktas į V. Rudaitienės ir V. Vitkausko knygą „Vakarų kalbų naujieji skoliniai“ [3, p. 42]. Čia pateikta net 10 šio skolinio lietuviškų atitikmenų. Vis plačiau vartojami, nors dar neįteisinti, pakaitai *daiktinė*, *dėklė*.

Prie naujų skolinių priskirtinas anglicizmas *moldingas*. Šiuo metu vartojamas ir skolinys, ir lietuviškas pakaitas. Šio svetimžodžio išlikimo galimybės lietuvių kalboje yra labai mažos pirmiausia dėl ryškaus svetimio darybos formanto – angliškos priesagos

-ing. Anot L. Vaicekauskienės, „darybos formantas laikomas pavojingu, kai esama visos to paties formanto svetimžodžių grupės“ [4, p. 167], pvz., *parkingas, armrestlingas, skryningas*.

Žargonas. Pavadinimas kilęs iš prancūzų kalbos *jargon* ir reiškia „specifinė iškraipyta kalba“. Iš esmės tai šnekamoji kalba, priklausanti kokiai nors veiklos sričiai [2, p. 118]. Galėtume išskirti transporto srities žargoną, nes įvairios su automobiliais ir vairavimu susijusios realijos dažnai įvardijamos aptariamaisiais žodžiais. Juos būtų galima suskirstyti į keletą semantinių grupių: automobilių atsarginės dalys (šio tipo žargonybių daugiausia) – *zapaskė, stoikė* ir kt.; automobilių privalumai ir trūkumai (*lietnykai* ir kt.); automobilių markės ir modeliai (į tyrimą neįtraukti, tačiau automobilinei ypač mėgiami: *audinė, sotkė* – „AUDI 100“; *bulka* – „AUDI 80“; *kablukas* – minifurgonas; *mersas* – mercedesas ir t. t.). Siekdami stilistinio efekto, stengdamiesi pasakojimą padaryti šmaikštesnį, įdomesnį, pašnekovai nevengia ir semantizmų, pvz.: *kirvis* – vairavimo egzaminuotojas, *duoti džiaz* – spausti akceleratorių ir t. t. Tačiau, kaip minėta, specifinės žargonybės – iškraipyti žodžiai. Šie ir įtraukti į tyrimo anketą: *atrabotkė* (= *pa*)*naudotas tepalas, naudota alyva*), *zapaskė* (= *atsarginis ratas*), *akūmas* (= *akumulatorius*), *lietnykai* (= *lengvo lydinio ratlankiai*), *svarkė* (= *svirvinimo aparatas*), *samarėzas* (= *sraigtas*), *galagėnai* (= *priešrūkiniai žibintai*), *stoikė* (= *statramstis*), *bėgunokas* (= *skriejikas*), *bulgarkė* (= *elektrinis šlifluoklis*), *stopas* (= *galinis stabdymo žibintas*), *bėgis* (= *pavara*).

Nors gramatinės sistemos šie žodžiai neturi, tačiau jiems būdingos kai kurios darybos ypatybės [2, p. 119]: žodžių trumpinimas (*akūmas*), prastinimas (*lietnykai*). Dažnai vartojami lietuviški žodžiai, sudaryti su kitų kalbų žodžių darybos priemonėmis, ir atvirkščiai, barbarizmas pridėdamos lietuviškos galūnės: *bėgunokas, zapaskė, svarkė, samarėzas, stoikė, stopas*. Žargonybė *atrabotkė* (ir transportininkų vartojami semantizmai *atidirbęs tepalas, atidirbusi alyva*) kildinami iš rusų k. žodžių *отработанное масло*.

Žargonybės nuolat papildo vienos ar kitos srities leksiką. Aptariamųjų transporto srities žargonybių gyvavimo laikas lietuvių kalboje taip pat yra nevienodas. Atsiradusių naujų realių pavadinimai nesunkiai gali būti įvardijami žargonybėmis, pvz., *galagėnai* sietini su žodžiu *halogenai*, *bulgarkė* – pavadinta pagal šalį, kurioje pagamintas įrenginys. Paprastai neseniai atsiradusias žargonybes studentai rečiau ir vartoja, dauguma nežino jų reikšmės. Nors kartais vartosenos dažnį lemia ir realijos populiarumas. Pavyzdžiui, *lietnykai*. Nauja žargonybė, tačiau dažnai vartojama greičiausiai dėl to, kad jauni vairuotojai lietais ratlankiais mėgsta pasididžiuoti, tad žodis greitai prigijo šnekamojoje kalboje.

Siekiant išsiaiškinti, ar populiarūs barbarizmai ir žargonybės transportininkų kalboje, respondentams buvo pateiktas klausimas „Ar vartojate pateiktus žodžius?“. Tyrimo rezultatai pateikti 1 lentelėje.

Siekiant tiksliau ir išsamiau pateikti rečiausiai ir dažniausiai vartojamų tiriamųjų žodžių statistinį skirtumą, buvo sudaryti grafikai. 1 pav. pateikti atsakymo į teiginį „Niekada nevartuju pateiktų žodžių“ rezultatai procentais.

Akivaizdu, kad nepopuliarūs transportininkų kalboje yra šie barbarizmai ir žargonybės:

- **bėgunokas** (niekada nevartuoja 56 %, retai – 29,3 %, kartais – 5,2 %, dažnai – 39,7 %);
- **špaklia** (niekada nevartuoja 56,9 %, retai – 10,3 %, kartais – 13,8 %, dažnai – 18,9 %);
- **forsunkė** (niekada nevartuoja 53,4 %, retai – 29,3 %, kartais – 8,6 %, dažnai – tik 8,6 %);
- **samarėzas** (niekada vartuoja 51,7 %, retai – 32,8 %, kartais – 6,9 %, dažnai – tik 8,6 %);
- **moldingas** (niekada nevartuoja 51,7 %, retai – 8,6 %, kartais – 10,3 %, dažnai – 29,3 %).

Remiantis 2 pav. duomenimis, galima daryti išvadą, kad dažniausiai vartojami šie žodžiai:

- **bordačiokas** (dažnai vartuoja net 60,3 % respondentų, kartais – 29,3 %, retai – 8,6 % ir niekada šio žodžio nevartuoja tik 1,7% respondentų);
- **kapotas** (dažnai vartuoja net 69 % respondentų, kartais – 15,5 %, retai – 10,3 % ir niekada šio žodžio nevartuoja 5,2 % respondentų);
- **akūmas** (dažnai vartuoja net 62,1 % respondentų, kartais – 12,1 %, retai – 18,95 % ir niekada šio žodžio nevartuoja 6,9 % respondentų);
- **bėgis** (dažnai vartuoja net 62,1 % respondentų, kartais – 18,9 %, retai – 10,3 % ir niekada šio žodžio nevartuoja 8,6 % respondentų).

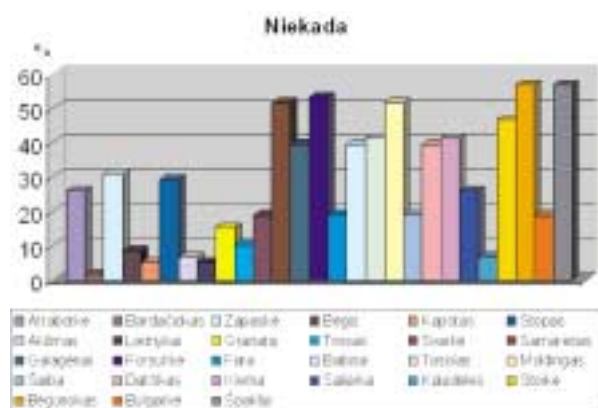
Anketų duomenys leidžia teigti, kad barbarizmai ir žargonybės transportininkų kalboje vis dar populiarūs. 1–2 pav. duomenys rodo, kad teiginio „Niekada nevartuju pateiktų žodžių“ procentas yra gerokai mažesnis nei teiginio „Dažnai vartuju pateiktus žodžius“. Ar galima daryti išvadą, kad respondentų kalba yra labai prasta? Laikinai vartojama, o paskui užmirštama viena kita žargonybė gimtosios kalbos nedarko [6, p. 18]. Kalbos normos nepažeidžiamos, kai kalbėtojas jaučia, kad jis „išeina“ iš bendrinės kalbos ribų, blogiau, kai nejaučia ir nežino lietuviško atitikmens [2, p. 115].

Siekiant nustatyti, ar respondentai žino nagrinėjamų barbarizmų ir žargonybių tikslus lietuviškus atitikmenis, buvo pateiktas klausimas „Ar žinote, kokie yra lietuviški pateiktų žodžių atitikmenys?“. Anketinės apklausos rezultatai procentais pateikti 2 lentelėje ir 3 pav.

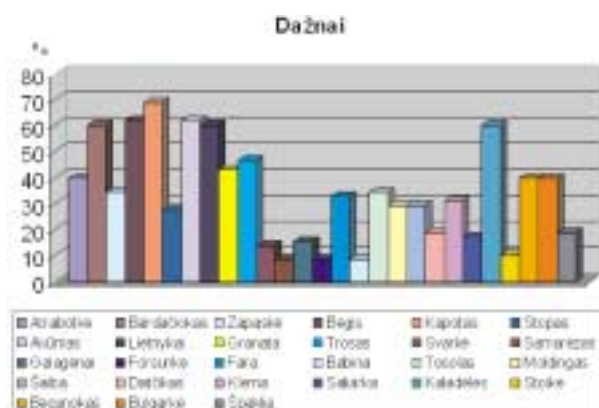
1 lentelė. Klausimo „Ar vartojate pateiktus žodžius?“ rezultatai

Žodžiai	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai
Atrabotkė	25,9 %	12,1 %	22,4 %	39,7 %
Bordačiokas	1,7 %	8,6 %	29,3 %	60,3 %
Zapaskė	31,0 %	13,8 %	20,7 %	34,5 %
Bėgis	8,6 %	10,3 %	18,9 %	62,1 %
Kapotas	5,2 %	10,3 %	15,5 %	69,0 %
Stopas	29,3 %	15,5 %	27,6 %	27,6 %
Akūmas	6,9 %	18,9 %	12,1 %	62,1 %
Lietnykai	5,2 %	8,6 %	25,9 %	60,3 %
Granata	15,5 %	18,9 %	22,4 %	43,1 %
Trosas	10,3 %	12,1 %	31,0 %	46,6 %
Svarkė	18,9 %	13,8 %	53,4 %	13,8 %
Samarėzas	51,7 %	32,8 %	6,9 %	8,6 %
Galagėnai	39,7 %	32,8 %	12,1 %	15,5 %
Forsunkė	53,4 %	29,3 %	8,6 %	8,6 %
Fara	19,0 %	5,2 %	43,1 %	32,8 %
Babina	39,7 %	29,3 %	22,4 %	8,6 %
Tosolas	41,4 %	6,9 %	17,2 %	34,5 %
Moldingas	51,7 %	8,6 %	10,3 %	29,3 %
Šaiba	19,0 %	20,7 %	31,0 %	29,3 %
Datčikas	39,7 %	10,3 %	31,0 %	18,9 %
Klema	41,4 %	10,3 %	17,2 %	31,0 %
Saliarka	25,9 %	34,5 %	22,4 %	17,2 %
Kaladėlės	6,9 %	10,3 %	22,4 %	60,3 %
Stoikė	46,6 %	24,1 %	18,9 %	10,3 %
Bėgunokas	56,9 %	29,3 %	5,2 %	39,7 %
Bulgarkė	18,9 %	15,5 %	25,9 %	39,7 %
Špaklia	56,9 %	10,3 %	13,8 %	18,9 %

Duomenų šaltinis – anketinės apklausos duomenys

1 pav. Atsakymo „Niekada nevartojau pateiktų žodžių“ rezultatai

2 pav. Atsakymo „Dažnai vartojau pateiktus žodžius“ rezultatai

2 lentelė. Lietuviškų atitikmenų žinojimas

Taisytinus žodis	Lietuviškas atitikmuo	Taisytinus žodis	Lietuviškas atitikmuo
Atrabotkė	74,1 %	Fara	100,0 %
Bordačiokas	81,0 %	Babina	36,2 %
Zapaskė	96,5 %	Tosolas	60,3 %
Bėgis	89,6 %	Moldingas	20,7 %
Kapotas	75,9 %	Šaiba	75,9 %
Stopas	77,6 %	Datčikas	79,3 %
Akūmas	96,6 %	Klema	22,4 %
Lietnykai	91,4 %	Granata	34,5 %
Granata	34,5 %	Saliarka	96,5 %
Trosas	81,0 %	Kaladėlės	53,4 %
Svarkė	68,9 %	Stoikė	48,3 %
Samarėzas	68,9 %	Bėgunokas	22,4 %
Galagėnai	32,8 %	Bulgarkė	58,6 %
Forsunkė	70,7 %	Špaklia	63,8 %

Duomenų šaltinis – anketinės apklausos duomenys

Žodžiai, kurių lietuviškus atitikmenis žinojo dauguma respondentų, yra šie: *fara* (net 100 %), *akūmas* (96,6 %), *zapaskė* (96,5 %), *saliarka* (96,5 %), *bėgis* (89,6 %), *kapotas* (75,9 %).

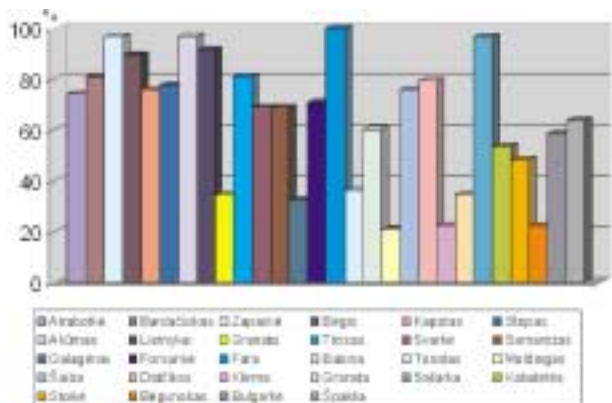
Mažiausiai žinomi yra šie barbarizmai ir žargonybės: *moldingas* (20,7 %), *bėgunokas* (22,4 %), *klema* (22,4 %).

Palyginus pirmojo ir antrojo apklausos etapo rezultatus, pastebima, kad tiriamieji žodžiai sudaro opoziciją žinomas/nežinomas. 1 pav. populiariausi žodžiai (*bėgunokas*, *špaklia*, *forsunkė*, *samarėzas*, *moldingas*, *klema*) beveik sutampa su 3 pav. pateiktais mažiausiai respondentų žinomais žodžiais (*moldingas*, *bėgunokas*, *klema*, *galagėnai*). 3 pav. daugiausia procentų surinkę barbarizmai ir žargonybės (*fara*, *akūmas*, *zapaskė*, *saliarka*, *bėgis*, *kapotas*) patenka į dažniausiai respondentų vartojamų žodžių dešimtuką (2 pav.). Opozicija žinomas/nežinomas galima paaiškinti nevienodą tiriamųjų žodžių vartojimo dažnį. Anketinės apklausos rezultatai patvirtina anksčiau aptartas prielaidas: opozicijos naujas/nenaujas; populiarius/nepopuliarius taip pat yra svarbios ir turi įtakos aptariamųjų žodžių paplitimui.

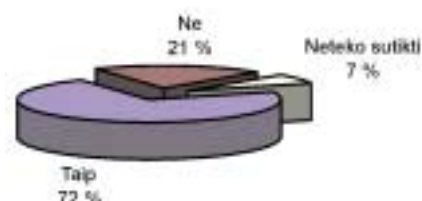
Remiantis 2 lentelės ir 3 pav. duomenimis, galima teigti, kad respondentai visai neblogai žino tiriamųjų žodžių lietuviškus atitikmenis. Tačiau, kaip parodė pirmasis apklausos etapas, bendraudami pirmenybę teikia barbarizmui ar žargonybei, o ne taisyklingam terminui. V. Girčienė, išsamiai ištyrusi naujųjų skolinių vartosenos tendencijas sakininėje kalboje, teigia, kad „skolinių ir lietuviškų variantų pasirinkimui turi įtakos

bendravimo aplinka“ [5, p. 144]. Tai galima pasakyti ir apie žargonybių bei barbarizmų vartoseną.

Daugiau nei dešimtmetį tenka dirbti su Transporto inžinerijos fakulteto studentais. Džiugina jų noras tobulėti, elgesio ir kalbos etiketo laikymasis, nuoširdus domėjimasis specialybės kalbos studijomis.

3 pav. Taisyklingų terminų – lietuviškų atitikmenų žinojimas

4 pav. Klausimo „Ar palieka gerą išpūdį taisyklingai kalbantis žmogus?“ rezultatai

Per specialybės kalbos paskaitas vis daugiau dėmesio skiriama iškalbos menui. Studentai mokomi kalbėti viešai, supažindinami su mokslinės bei specialybės kalbos stiliaus ypatybėmis, nagrinėja viešojo ir privataus bendravimo kalbinius skirtumus. Studentų tarpusavio pokalbius viena kita žargonybė ar barbarizmas gal ir pagyvina, tačiau nereikėtų pamiršti, kad „pernelyg dažnas žargonybių vartojimas pavirsta įpročiu, kurio sunku išvengti kitoje socialinėje aplinkoje“ [6, p. 18]. Tikėtina, kad aptariamųjų žodžių populiarumą lemia vartosenos tradicija. 4 pav. pateikto klausimo „Ar palieka gerą įspūdį taisyklingai kalbantis žmogus?“ rezultatai džiuginantys: net 72 % respondentų atsakė teigiamai. Taisyklinga kalba – žmogaus išsilavinimo, jo dvasingumo, mentaliteto rodiklis.

Baigus universitetą ir pradėjus dirbti, kalbos ir kalbos etiketo normos šiek tiek keisis. Aukštojoje mokykloje ugdomas atsakomybės už savo kalbą jausmas turėtų padėti studentams išlikti neabejingiems, kai teks rašyti reikalų raštus, kurti savo įmonės interneto tinklalapius, reklamos lankstinukus, nes šiuo metu technikos reklamos kalba yra labai prasta. Jos būklę pagerinti gali ir mūsų studentai – būsimieji vadovai, inžinieriai, vadybininkai.

Literatūra

1. Suslavičius, L. Pirmieji. Prieiga per internetą: <http://www.oldtimer.lt>
2. Paulauskienė, A. Teisininkų kalba. Vilnius, 2004.
3. Rudaitienė, V.; Vitkauskas, V. Vakarų kalbų naujieji skoliniai. Vilnius, 1998.
4. Vaicekauskienė, L. Naujųjų svetimžodžių norminimo politika Lietuvoje 1993–1997 m.: Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba. Vilnius, 2004, p. 55–76.
5. Girčienė, V. Naujųjų skolinių ir jų atitikmenų konkurencija sakininėje vartosenoje: Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba. Vilnius, 2004, p. 120–146.
6. Celiešienė, V. Techninio profilio universitetų kalbinės veiklos savitumas. *Filologija*, Nr. 10. Vilnius: Technika, 2003, p. 10–20.

BARBARISMS AND SLANG WORDS IN THE FIELD OF TRANSPORT

A. Petrėtienė, V. Lovkys, V. Paleckas, T. Stulgis

Abstract. The paper analyses the barbarisms and slang words used in the field of transport. It deals with the words that are attributed to the colloquial language. The basis of the work is a questionnaire. The students of the Faculty of Transport Engineering of VGTU and people working in the field of transport answered the questionnaire. The respondents were asked the following questions: “Do you use the given words?”, “Do you know the Lithuanian equivalents of the given words?”, “Does a person speaking correctly make a good impression?”.

According to the results of the questionnaire, we can conclude that the respondents know the Lithuanian equivalents of the studied words quite well, but when they communicate, they give preference to barbarisms and slang words of the colloquial language. Most probably they are influenced by the environment, in which they communicate, and the traditional usage. If one or another slang word is used temporarily and then forgotten, it doesn't break into the native language. But if barbarisms and slang words are used too often, they become a habit, it and is hard to avoid their usage in other social surroundings.

Keywords: barbarisms, slang words, field of transport, questionnaire, Lithuanian equivalents.